

๖๗

วารสาร

โพธิยาลัย

ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๖๗ เดือนกรกฎาคม - ตุลาคม ๒๕๖๕

สาระสำคัญของ
เนตตีปกรณ

สมณศาสน์

ระหว่างไทยกับศรีลังกา

สมัยรัตนโกสินทร์ ๒

วิเทศหทัย

คราวก่อนสรุปร่วมกันทำไว้ว่าตอนต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระสงฆ์ชาวสิงหลเดินทางมาสืบพระศาสนา ๒ ชุด ตลอดระยะเวลาที่พำนักพักอาศัยในกรุงเทพมหานครล้วนได้รับราชูปถัมภ์เป็นอย่างดี และจากการสังเกตพฤติกรรมของพระสงฆ์ศรีลังกาเหล่านั้น ย่อมทำให้กษัตริย์ไทยทรงระแวงสงสัยถึงการพระศาสนาในศรีลังกาว่า มีความวิปลาดคลาดเคลื่อนอย่างไร เห็นได้จากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ได้อ้างถึงพระปริวิตกว่า “พระสงฆ์สามเณรยังเล่าเรียนพระธรรมวินัยบริบูรณ์อยู่หรือ อนึ่ง ที่เจดีย์ฐานยังคารวะอยู่เหมือนดังแต่ก่อนหรือ” พระปริวิตกเกี่ยวกับการพระศาสนาในศรีลังกาของกษัตริย์ไทยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพระองค์เป็นอุปถัมภ์พระศาสนาอย่างแท้จริง เพราะมิได้เลือกปฏิบัติอุปถัมภ์เฉพาะในเมืองไทยเท่านั้น แต่หากเห็นว่าการพระศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านหรือประเทศชาวพุทธ ประสบกับศาสนภัยก็พร้อมยินดีช่วยเหลือตามกำลัง

ด้วยเหตุนั้น พระองค์จึงทรงปรึกษาสมเด็จพระสังฆราช (ศุข) สมเด็จพระวันรัต (มี) วัดราชบูรณราชวรวิหาร และพระพุทโธโฆษจารย์ (บุญศรี) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร เพื่อคัดเลือกพระภิกษุสงฆ์ “ผู้มีศรัทธาจะใคร่ออกไปบูชาพระเจดีย์ฐานในลังกาทวีป” โดยตลอดการเดินทาง พระองค์ทรงรับเป็นพระราชธูระ “ส่งไปให้ถึงเมืองลังกาโดยสบายมิได้ผิดเคืองด้วยอาหารของฉัน”

สำหรับพระสงฆ์ผู้สมัครใจเดินทางไปลังกาครานั้นมาจาก ๒ วัด กล่าวคือ พระอาจารย์ดี ๑ พระมหาจัน ๑ พระมหาแก้ว ๑ พระมหาคง ๑ มาจากวัดราชบูรณะ ส่วนพระอาจารย์อยู่ ๑ พระมหาปราง ๑ พระมหาแสง ๑ พระมหาม่วง ๑ มาจากวัดมหาธาตุฯ รวมทั้งหมด ๘ รูป ส่วนฆราวาสผู้ร่วมเดินทางประกอบด้วย “ให้รัตนวงศ์แขกเป็นนายเรือ แขกผู้มีชื่อลูกเรือ ๑๙ คน แขกเทศ ๒ คน ออกไปกับพระลังกา ขุนทรงวิไชยหมื่นไกร คุมเครื่องดอกไม้เงินดอกไม้ทองของพระราชอุทิศทั้งปวง กับผู้มีชื่อ ๑๓ คน”

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ระบุว่า
 คณะสมณทูตไทยเดินทางออกจากกรุงเทพมหานคร
 วันเสาร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ ฉศก (วันที่
 ๑๖ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๓๕๗)

ส่วนเครื่องราชบรรณาการแบ่งออกเป็น ๔
 ชุดใหญ่ ได้แก่ เครื่องไทยธรรมถวายสังฆราชลังกา
 ๑ ชุด พระราชาคณะชาวศรีลังกา ๑ ชุด พระวิมล
 ญาณกิจ ๑ ชุด และเครื่องบูชาเจดีย์สถาน ๑๕ ชุด
 ท่านใดสนใจรายละเอียดเครื่องไทยธรรม
 แนะนำให้อ่านในพระราชพงศาวดาร

การเดินทางครั้งนั้นต้องเผชิญกับอุปสรรค
 มากมาย ทั้งเรือกำปั่นโดยสารต้องลมมรสุม
 และความวุ่นวายจากพฤติกรรมของพระสงฆ์
 สิกข์ที่เดินทางไปด้วย แม้จะยากลำบากเพียงไร
 พระสมณทูตไทยก็พากเพียรสู้จนสามารถเดินทาง
 ถึงเกาะลังกา หลักฐานระบุว่า

“รุ่งขึ้น ณ วันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๗
 ถึงบ้านแห่งหนึ่งเป็นบ้านสิงหลชวานา” ตรงกับ
 วันพฤหัสบดีที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๕๙
 (เป็นระยะเวลาหนึ่งปีกว่า) จากนั้นเดินทางด้วย
 เ้าถึงเมืองแคนดี และพักอยู่เมืองแคนดี
 ครั้นทำภารกิจเสร็จแล้วได้เดินทางกลับเมืองไทย
 “ถึงเมื่อเดือน ๙ แรม ๑ ค่ำ ปีชาล สัมฤทธิศก
 จุลศักราช ๑๑๘๐”

สรุประยะเวลาที่สมณทูตไทยเดินทาง ไปกลับ ๓ ปี กับ ๕ เดือน

ประเด็นคือ การเดินทางไปครั้งนั้น พระสมณ-
 ทูตไทยไม่ได้นำสมณศาสน์ไปด้วย สันนิษฐานว่า
 เมื่อพระสิงหลเดินทางเข้ามากรุงเทพมหานครนั้น
 มิได้นำสมณศาสน์เป็นทางการมา แม้พระศาสนวงษ์
 จะอ้างว่าสมณศาสน์ที่ตนถือมาเป็นของพระสังฆราช
 ศรีลังกาก็จริง แต่ทางฝ่ายไทยหาเชื่อถือไม่ จึงมิได้
 เขียนสมณศาสน์ตอบกลับแม้แต่ฉบับเดียว

ขณะพระสมณทูตไทยเดินทางกลับมาตุภูมินั้น
 พระสงฆ์ศรีลังกาได้ถวายเครื่องไทยธรรมและ
 สมณศาสน์แต่พระเจ้าแผ่นดินไทย ความตอนหนึ่ง
 ในสมณศาสน์ว่า “สิ่งของทั้งหมดนี้ ขอให้
 พระเจ้าแผ่นดินแบ่งปันถวายสมเด็จพระสังฆราช
 ใหญ่หน่อย” เหตุที่เป็นดังนี้เพราะพระสงฆ์สิงหล
 และข้าหลวงอังกฤษไม่ลงรอยกัน หากระบุชื่อ
 พระเถระน้อยใหญ่เกรงจะเป็นการระแวงกันกับ
 อังกฤษ จึงยกถวายพระเจ้าแผ่นดินไทยเป็น
 พระราชอุทิศถวายพระเถระชาวไทย

หลักฐานระบุว่าพระสงฆ์ศรีลังกาส่งสมณ-
 ศาสน์ถึงกษัตริย์ไทย ๒ ฉบับ หนึ่งนั้นเป็นของ
 พระสิรินิवासสังฆนายกแห่งวัดบุปผาราม
 อีกหนึ่งนั้นเป็นของพระสรณังกรอนุนายกแห่ง
 วัดบุปผารามเช่นกัน ประเด็นน่าสนใจคือ ทั้งสอง
 รูปต่างเขียนสมณศาสน์เป็นความลับ ไม่แจ้งแก่

คณะสงฆ์ อีกทั้งเครื่องไทยธรรมที่จัดถวายกษัตริย์ไทยและพระมหากษัตริย์ก็แจ้งพระสมณทูตไทยเป็นความลับ ส่วนพระสงฆ์วัดอศศิริยะ ไม่ปรากฏว่าส่งสมณศาสน์หรือไม่ สันนิษฐานว่า ไม่ทราบวันเดินทางกลับของพระสมณทูตไทย เพราะหาโอกาสปฏิสัมพันธ์กับพระสมณทูตไทยยากนัก

ผลจากการเดินทางไปสืบข่าวพระศาสนาในศรีลังกาครั้งนี้ทำให้ทราบว่า ๑) การพระศาสนาของศรีลังกายังรุ่งเรืองมั่นคง แม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ๒) ปุชนิยมสถานตลอดเกาะลังกายังได้รับการอารักขาดูแลเป็นอย่างดี และ ๓) ชาวพุทธศรีลังกายังมั่นคงในบวรพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

และทำให้ทราบอีกว่า การที่คณะสงฆ์ของเมืองแคนตีแบ่งออกเป็น ๒ คณะ หนึ่งในนั้นเรียกว่า **มัลวัตตินิกาย** มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดบุปผารามเมืองแคนตี อีกหนึ่งในนั้นเรียกว่า **อศศิรินิกาย** มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดอศศิริยะหรือไทยศิริ ทั้งสองกลุ่มทำหน้าที่ดูแลวัดพระเขี้ยวแก้วคนละวาระ ขณะที่คณะสมณทูตไทยพักอยู่ที่วัดบุปผารามเมืองแคนตีนั้น คณะสงฆ์ทั้งสองนิกายต่างแย่งกันเสนอตัวช่วยเหลือพระสงฆ์ไทย เพื่อสงเคราะห์ความสะดวกราบรื่นและจัดเครื่องไทยธรรมถวายหลักฐานระบุว่า ต่างฝ่ายต่างหาอุบายเข้าพบพระไทยอย่างลับๆ

หลักฐานระบุเพิ่มเติมว่า คราวนั้นพระสมณทูตไทยได้ตั้งพิธีพันธู์พระศรีมหาโพธิ์เมืองอนุราธปุระกลับมาด้วย ๖ ต้น ครั้นถึงแผ่นดินประเทศไทยแล้ว “พระอาจารย์เทพให้ไปปลูกไว้ที่เมืองกลันตันต้น ๑ พระยานครขอไว้ปลูกที่เมืองนครศรีธรรมราช ๒ ต้น ได้เข้ามาถวาย ๓ ต้น จึงโปรดให้ปลูกไว้ที่วัดมหาธาตุต้น ๑ ปลูกที่วัดสุทัศน์ต้น ๑ ปลูกที่วัดสระเกศต้น ๑

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ยังได้พระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสมณทูตผู้เดินทางไปสืบพระศาสนาคราวนั้น ดังความว่า “จึงทรงแต่งตั้ง**พระอาจารย์เทพ** เป็นพระราชาคณะที่**พระปัญญาพิศาลเถระ** รูป ๑ ตั้ง**พระอาจารย์ดี** เป็นพระราชาคณะ ที่**พระคัมภีรปริชา** รูป ๑ เป็นพระราชาคณะฝ่ายสมณะ ทั้ง ๒ รูป พระมหาจันนั้นทรงพระราชดำริว่าเป็นผู้ชำนาญภาษามคธ ได้พูดจาโต้ตอบกับชาวลังกาไม่เสียเปรียบ จึงโปรดให้เป็นพระราชาคณะฝ่ายคันถธุระที่**พระวิสุทธมณี** รูป ๑ พระภิกษุที่ไปในสมณทูตนอกนั้น ก็โปรดให้เพิ่มนิยัตถ์แลพระราชทานไตรปีต่อมา”

ตรงนี้ขอแทรกเรื่องราวของพระสิงหนาทให้พิจารณาบ้าง

การเดินทางของพระสมณทูตไทยชุดนี้มีพระสิงหนาทร่วมเดินทางไปด้วย ได้แก่ **พระรัตนपालะ พระหิธายะ และพระศาสนวงษ์** แต่ไม่ปรากฏเห็นพระวลิตระร่วมเดินทางไปด้วย เล่ากันว่าพระวลิตระนั้นได้กล่าวหาว่าพระศาสนวงษ์เป็นพระปลอม สมณศาสน์ของพระสังฆราชที่ท่านนำมามอบถวายกษัตริย์ไทยก็เป็นของปลอม ดูเหมือนว่าพระทั้งสองรูปจะทะเลาะกันใหญ่โตพอสมควร เห็นได้จากคำพูดของเจ้าเมือง

นครศรีธรรมราชว่า “พระสงฆ์ลังกาเก่าใหม่ ออกมาแต่กรุงประจวบกันที่เมืองนคร ทำไว้ไว้วุ่น ฉาวกล่าวโทษกันด้วยอทินนาทานพาลชกตีกัน เป็นหลายครั้งหลายหน จึงคิดว่าพระลังกาเหล่านี้ มีโซ่ล่าชาติกำเนิดบวชเรียนในสิงหล อุปสมบทมา แต่วิสัยพม่าเจรจาหาความจริงมิได้ ใจฉกาจ ฉกรรจ์เกาะเกาะนัก”

เหตุที่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวเช่นนั้น ก็สมด้วยเหตุผล เหตุเพราะพระสิงหลเหล่านั้น ล้วนเคยพำนักอาศัยที่เกาะหมากหรือเกาะปิ้ง มาก่อน ครั้นเห็นว่าสบโอกาสก็พากันทำหนังสือ ขออนุญาตเดินทางเข้ามายังเมืองไทย โดยอ้างเลข ว่า นำสมณศาสน์มาถวายกษัตริย์ไทย พร้อมสืบ การพระศาสนาด้วย สอดคล้องกับหลักฐานว่า คราวหนึ่งครั้งคณะสมณฑุตไทยเดินทางถึงเมือง นครศรีธรรมราช พระสิงหลขออนุญาตเจ้าเมือง เดินทางไปเกาะหมาก นัยว่าจะไปเก็บคัมภีร์ และหนังสือที่ฝากไว้ก่อนเข้ามาเมืองไทย แต่ครั้น จะลงเรือกลับเมืองนครศรีธรรมราช แหกเทศ คนหนึ่งกล่าวหาพระพิธายะว่า “พระลังกาองค์นี้ เมื่อแรกเข้ามาอยู่ที่เกาะหมาก จ้างให้หุงข้าวต้ม แกลงให้กินว่าจะให้เงินเดือนๆ ละ ๓ เหรียญ แล้วหีบยืมเอาสิ่งของเล็กน้อยของข้าฯ ไปบ้าง คิดเบ็ดเสร็จเป็นเงิน ๒๐๐ เหรียญ” วิจารณ์ ของพระพิธายะครั้งนี้ ผู้ทำหน้าที่ปลดหนี้คือ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช

อีกคราวหนึ่ง เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้ จัดเตรียมการเดินทางของพระไทยและพระสิงหล ไปเมืองตรัง เพื่อลงเรือสำเภาต่อไปยังเกาะลังกา ได้แจ้งแก่พระไทยและพระสิงหลทราบแต่เนิ่นๆ พระไทยเห็นด้วยแต่พระสิงหลแย้งว่า “เรายังไม่ไป ชัดด้วยเสบียงอาหาร อนึ่ง อุบาสกบ้าน อยู่ปากพองยืมเอาเงินเราไป ๘ บาท ครั้นรู้ว่า เรามาก็หลบหน้าหนีมิให้พบ เราจะอยู่คอยทวง เอาเงินก่อน” เป็นอีกครั้งที่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ต้องจ่ายหนี้ให้ เพื่อให้พระสิงหลเดินทางไปพร้อม พระสงฆ์ไทย

อีกคราวหนึ่ง ครั้นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จัดหาช้างเพื่อเดินทางเรียบริ้อยแล้ว พระสิงหล พากันบ่นว่า “กูปช้างเช่นนี้เราชี้ขายหน้านัก” และก็เป็นหน้าที่ของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชอีก ครั้งที่ต้องเปลี่ยนกูปช้างใหม่ เพื่อให้พระสิงหล เดินทางไปพร้อมกับพระสงฆ์ไทย เห็นจะเป็น เพราะเหตุนี้ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงกล่าว เตือนพระสงฆ์ไทยด้วยความเป็นห่วงว่า “เจ้าคุณ จะออกไปลังกาครั้งนี้ จะหมายพิงพระลังกาองค์ ไต่ก็มีได้ แต่ล้วนตัวโหยกเหยกใจทมิฬสิ้นทั้งนั้น ถึงพระศาสนวงษ์ลังกาที่มีชื่อด้วยสมณศาสน์ วางใจเธอมิได้” พฤติกรรมดังกล่าวเบื้องต้น น่าจะทำให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชปวดเศียร เวียนเกล้าเอาการ

ขอเสริมประเด็นเพิ่มเติมเพื่อเป็น อาหารสมอง

หลักฐานฝ่ายไทยระบุถึงปูชนียสถานศรีลังกา ๑๕ แห่ง กล่าวคือ “พระมหิยังคณเจดีย์ ๑ นาค ที่ปังคณเจดีย์ ๑ กัลยาณีเจดีย์ ๑ พระพุทธรูปบาท เขาสุมนภูฏ ๑ ทิวาคูหังคณเจดีย์ ๑ ทิมวาปิงค-เจดีย์ ๑ มุตติยังคณเจดีย์ ๑ ติสสมหาวิหาร ๑

พระมหาโพธิ์ ๑ มริจิวฎิยเจติย ๑ ภูปาราม ๑
อภัยคีรีเจติย ๑ เขตวันมหาเจติย ๑ เสลเจติย ๑
การรามกคณเจติย ๑ รวมเป็น ๑๕ ตำบล”

แต่หากถือเอาหลักฐานฝ่ายศรีลังกา
ปูชนียสถานสำคัญในศรีลังกามี ๑๖ แห่ง โดยเพิ่ม
สุวัณณมาลิกเจติย เข้าไปไม่ทราบว่าการขาดหายไป
เป็นเพราะสาเหตุใด อาจเป็นเพราะการตกลง
จากการบันทึก หรือได้ยินมาจากพระสิงหล
ที่เข้ามาเมืองไทยก่อนนั้น แต่อย่างไรก็ตาม ครั้น
พระสมณทูตไทยเดินทางถึงเกาะลังกาแล้วก็รู้ว่า
แท้จริงแล้วปูชนียสถานมี ๑๖ แห่ง สอดคล้อง
กับหลักฐานว่า ครั้นพระสมณทูตไทยเดินทาง
ถึงเมืองอนูราชปุระ พระธรรมपालะผู้ดูแล
ต้นพระศรีมหาโพธิ์แห่งเมืองอนูราชปุระ ได้ยก
ตัวอย่างปูชนียสถานสำคัญว่า “พระศรีมหาโพธิ์
อยู่ตรงนี้ สุวัณณเจติย พระยาคีรีเจติย (อภัยคีรี-
เจติย) อยู่ตรงนี้ ะ”

อีกอย่างหนึ่งคือ ลักษณะของรอย
พระพุทธรูปที่ศรีปาหะ พระสมณทูตไทยได้มี
โอกาสขึ้นเขาศรีปาหะไปนมัสการรอยพระพุทธรูป
ได้พรรณนาไว้ว่า “ฝ่าพระบาทนั้นโดยยาว ๓ ศอก
กว้างศอกคืบ ลึก ๔ นิ้วข้างไม้ ปลายพระบาท
บ้ายไปทางข้างปัจฉิมทิศ แลลายลักษณะนั้น
หาไม่ได้ ด้วยว่าครั้งหนึ่งพวกวิลันดาได้กินเมือง
ลังกาแล้ว จึงให้คนเอาสังข์ไปขัดสีตีต่อจนลาย
เลือนหายไปสิ้น ครั้นภายหลังพวกสิงหลจึงรบคืน
เอาเมืองได้ แลที่ขอบฝ่าพระบาทนั้น เขาแผ่
ทองแดงแล้วกะไหล่ทองคำ ประดับด้วยเพชร
พลอย” หลักฐานดังกล่าวสอดคล้องประวัติศาสตร์
ศรีลังกา ซึ่งระบุว่า ชาวตะวันตกทุกชาติที่ครอบ
ครองเกาะลังกา พยายามทำลายรอยพระพุทธรูป
ให้เสียหาย โดยเฉพาะฮอลันดาถือว่าสร้างความ
เสียหายแก่รอยพระพุทธรูปที่ศรีปาหะมากกว่า
ชาติอื่น

อีกเรื่องหนึ่งคือ พิธีชูดหน้าพระศรีมหาโพธิ์

หลักฐานระบุว่า พระสมณทูตไทยได้ขอหน่อ
พระศรีมหาโพธิ์ต่อรัฐบาลอังกฤษ เพื่อนำไปปลูก
ที่ประเทศไทยตามพระราชประสงค์ของพระบาท-
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อังกฤษและ
พระสังฆนายกแห่งเมืองแคนดิจึงเขียนหนังสือ
ไปแจ้งแก่พระธรรมपालะ และ กุมารสิยม
อำมาตย์ผู้รักษาด้านโพธิ์ ประเด็นน่าสนใจคือ
พิธีชูดหน้าพระศรีมหาโพธิ์ ดังความว่า “เพล่าเช้า
๒ โมงเศษ เมื่อจะชูดพระมหาโพธิ์นั้น กุมารสิยม
ให้คนแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาวประมาณ ๕๐ เศษ
ให้นิมนต์พระสงฆ์มา ๘ รูป ให้คฤหัสถ์อาราธนา
เทวดาแล้ว พระสงฆ์ก็สวดพระอิติปิโส พาหุง
แล้วจูดรูปเทียนบูชา แล้วเอาแหวนศิระชะเพชรนิล
มาแช่น้ำ เอาน้ำนั้นกับน้ำจันทน์ประพรม
พระมหาโพธิ์ บันลือช้องกลองประโคมขึ้นแล้ว
จึงอาราธนาชูดปลูกลงในบาตรดินแล้วประดิษฐาน
ไว้ที่ควร” จะเห็นได้ว่า ชาวพุทธศรีลังกาให้ความ
เคารพต้นพระศรีมหาโพธิ์อย่างลึกซึ้ง

สรุปว่า การปฏิสัมพันธ์ทางสมณศาสน์
ระหว่างไทยและศรีลังกาสันนิษฐานว่าเริ่มต้น
จากรัชกาลที่ ๒ นับแต่นั้นต่อไป พระสงฆ์ศรีลังกา
และไทยต่างเขียนสมณศาสน์โต้ตอบกันมากมาย
หลายสิบฉบับ เนื้อหาในสมณศาสน์เหล่านั้นล้วน
ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เห็นสมควรศึกษา
ยิ่งนัก (ฉบับหน้ามาว่ากันต่อ)